

Archeologisch bureauonderzoek

**Plangebied Singelgrachtgarage Marnix
Stadsdeel West**

BO 11-034 Amsterdam 2011

Inhoud

Samenvatting	4
Inleiding	5
1 Administratieve gegevens plangebied	6
1.1 Administratieve gegevens	6
2 Wet- en regelgeving	7
2.1 Algemeen	7
2.2 Rijk	7
2.3 Provincie Noord-Holland	7
2.4 Gemeente Amsterdam	8
2.5 Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie	8
3 Historisch-topografische en archeologische inventarisatie	9
3.1 Geomorfologie en bodem	9
3.2 Historie algemeen	9
3.3 Historisch-topografische inventarisatie van het plangebied	10
3.3.1 Ontginning	10
3.3.2 Stadswal	11
3.3.3 Houtzaagmolens	12
3.3.4 Stadsuitbreiding	13
3.4 Archeologische inventarisatie van het plangebied	14
3.4.1 Archeologische Monumenten Kaart (AMK) en Cultuur Historische Waardenkaart (CHW)	14
3.4.2 Vindplaatsen in de omgeving van het plangebied	15
3.4.3 Bodemopbouw	17
3.5 Conclusie: verwachtingsmodel	18
4 Archeologische verwachtingskaart	19
5 Archeologische beleidskaart	21
Conclusie	23
Bronnen	24
Appendix I: beleidsvarianten, stroomschema	25
Appendix II: vindplaatsen	27

Samenvatting

Bureau Monumenten & Archeologie (BMA) heeft in opdracht van stadsdeel West een archeologisch bureauonderzoek uitgevoerd voor het plangebied Singelgrachtgarage Marnix, stadsdeel West. Dit is bedoeld om het cultuurhistorische verleden van het plangebied, dat gelegen is in de voormalige vestingsingel en het naastgelegen poldergebied, in kaart te brengen en daarmee een beeld te krijgen van de archeologische sporen die in de bodem aanwezig kunnen zijn. Een dergelijk bureauonderzoek past binnen de verplichting van gemeenten om conform de Monumentenwet beleid te ontwikkelen ten aanzien van het behoud cq documentatie van die overblijfselen bij bouwontwikkeling.

Het bureauonderzoek gaat uit van een beknopt overzicht van de historisch topografische ontwikkeling van het gebied van de 17de-eeuwse vestingsingel. Het historisch overzicht wordt aangevuld met archeologische informatie afkomstig van vindplaatsen in de directe omgeving van het plangebied. De historische en archeologische informatie over de ruimtelijke topografische ontwikkelingen is omgezet naar een beeld van archeologische verwachtingen.

Op de archeologische verwachtingskaart (p. 19-20) wordt onderscheid gemaakt in een zone met een hoge archeologische verwachting, een zone met een hoge plus een negatieve archeologische verwachting en twee zones met een lage archeologische verwachting en. Aan de hand hiervan is een archeologische beleidskaart opgesteld, waarin de beleidsregels en maatregelen voor de vereiste archeologische monumentenzorg zijn vastgelegd.

De beleidskaart telt vijf beleidszones (p. 21-22). Voor elk van deze zones is gespecificeerd of en in welke mate eventueel archeologisch veldonderzoek nodig is in de bouwplanontwikkeling.

Voor het gehele plangebied geldt de wettelijke meldingsplicht. Dit houdt in dat ook in geval geen archeologisch vervolgonderzoek is vereist en toch bodemvondsten ouder dan 50 jaar worden aangetroffen dit aan Bureau Monumenten en Archeologie gemeld wordt zodat in gezamenlijk overleg met de opdrachtgever maatregelen getroffen kunnen worden tot documentatie en berging van de vondsten.

Inleiding

In opdracht van stadsdeel West heeft BMA een archeologisch bureauonderzoek uitgevoerd ten behoeve van het Plangebied Singelgrachtgarage Marnix, stadsdeel West.

Met het bureauonderzoek wordt een overzicht gegeven van bekende of verwachte archeologische waarden binnen het plangebied. Hierbij is gebruik gemaakt van historisch kaartmateriaal, relevante publicaties en archiefbronnen in samenhang met archeologische informatie over al bekende vindplaatsen rond het plangebied. Deze informatie is samengevat in een archeologisch verwachtingsmodel waarmee tenslotte beleidsregels voor erfgoedzorg worden vastgelegd ten behoeve van het bestemmingsplan.

In het bureauonderzoek komen het nationale, provinciale en gemeentelijke archeologiebeleid (hoofdstuk 2), de historische en archeologische achtergronden (hoofdstuk 3) en de archeologische verwachting van het plangebied (hoofdstuk 4) aan de orde, gekoppeld aan een beleidskaart (hoofdstuk 5) die inzichtelijk maakt of en in welke mate archeologische maatregelen binnen (toekomstige) planontwikkeling vereist zijn.

1 Administratieve gegevens plangebied

Het plangebied Singelgrachtgarage Marnix bestaat uit het zuidelijk deel van het Frederik Hendrikplantsoen, de Singelgracht tussen het Marnixplein en het Tweede Marnixplantsoen en de delen van de Nassaukade en Marnixkade langs beide zijden van de Singelgracht.

1.1 Administratieve gegevens

Opdrachtgever Stadsdeel West
Contactpersoon De heer mr. R. de Graaf
Adres Postbus 57239
Postcode / plaats 1040 BC Amsterdam

Plangebied

Provincie	Noord-Holland	Gemeente	Amsterdam
Plaats	Amsterdam	Kaartblad	25 E
ARCHIS meldingsnr.	46895	ARCHIS afmeldingsnr.	36266
X-coördinaat NW	120.152	Y-coördinaat NW	487.957
X-coördinaat NO	120.354	Y-coördinaat NO	487.957
X-coördinaat ZO	120.190	Y-coördinaat ZO	487.529
X-coördinaat ZW	120.143	Y-coördinaat ZW	487.541

Locatie

1 Plangebied (rood) Singelgrachtgarage Marnix

2 Wet- en regelgeving

2.1 Algemeen

Het archeologische erfgoed bestaat uit voorwerpen en structuren die in de bodem bewaard zijn. Deze materiële overblijfselen vormen een onderdeel van onze leefomgeving. Het beleid voor het archeologisch erfgoed heeft dan ook veel raakvlak met dat van de ruimtelijke ordening. Voor optimale integratie van de archeologie in de ruimtelijke ordening heeft het rijk o.a. de Monumentenwet 1988 en de Wet ruimtelijke ordening aangepast.

2.2 Rijk

Om het bewustzijn van het Europese erfgoed te vergroten hebben de Europese ministers van Cultuur in 1992 het Verdrag van Valletta opgesteld (ook bekend als het Verdrag van Malta). Een van de voorwaarden om dit te bereiken is dat het Europese archeologische erfgoed voor toekomstige generaties beschikbaar blijft.

In Nederland wordt aan dit uitgangspunt invulling gegeven door behoud van archeologisch erfgoed in de bodem (*in situ*) tijdens de planontwikkeling mee te wegen. Als behoud in de bodem (bijvoorbeeld door middel van technische maatregelen of planaanpassing) geen optie is, dan worden archeologische resten opgegraven (behoud *ex situ*). De initiatiefnemer van een ruimtelijk plan, dat bodemverstoring tot gevolg heeft, is verantwoordelijk voor de planologische en de financiële inpassing van het archeologisch onderzoek.

In de Monumentenwet is een bepaling opgenomen dat in elk bestemmingsplan rekening moet worden gehouden met de in de grond aanwezige, dan wel te verwachten archeologische waarden.¹ Ook bevat de Monumentenwet een verplichting om toevalsvondsten te melden (de zgn. meldingsplicht).²

2.3 Provincie Noord-Holland

Als toetsingskader voor bestemmingsplannen en projectbesluiten gebruikt de provincie Noord-Holland de structuurvisie, de leidraad landschap en Cultuurhistorie en de Cultuur Historische Waardenkaart (CHW).³ Op grond van de Wro dienen gemeenten bij de vaststelling van bestemmingsplannen, projectbesluiten en beheersverordeningen de Provinciale Ruimtelijke Verordening Structuurvisie in acht te nemen. Op de CHW zijn o.a. archeologisch verwachtingsvolle gebieden opgenomen. De waardestellingen van de CHW zijn bedoeld als algemene indicaties die per specifiek plangebied nadere invulling en precisering nodig hebben. Naast de CHW beheert de provincie de Archeologische Monumentenkaart (AMK) van het rijk. Op de AMK staan de beschermde archeologische monumenten, de terreinen van zeer hoge en hoge archeologische waarde en de gebieden met een archeologische betekenis.

¹ Artikel 38a lid 1 van de gewijzigde Monumentenwet schrijft hierover dat *De gemeenteraad bij vaststelling van een bestemmingsplan als bedoeld in artikel 3.1 van de nieuwe Wet ruimtelijke ordening en bij de bestemming van de in het plan begrepen grond, rekening houdt met de in de grond aanwezige dan wel te verwachten monumenten.* Met 'monument' wordt hier een (onbeschermde) archeologisch monument bedoeld, ofwel alle terreinen welke van algemeen belang zijn wegens hun schoonheid, hun betekenis voor de wetenschap of hun cultuurhistorische waarde (art. 1 Monumentenwet)

² Artikel 53 van de gewijzigde monumentenwet 1988

³ Provincie Noord-Holland, 2010

2.4 Gemeente Amsterdam

De gemeente Amsterdam vindt het belangrijk dat archeologie vroegtijdig in ruimtelijke ordeningsprocessen wordt geïntegreerd.⁴ Hiermee worden twee doelen gediend. Ten eerste een efficiënte voortgang en kostenbeheersing van bouwprocessen. En ten tweede een kwalitatief goed en stadsbreed uniform beheer van het archeologische erfgoed.

Op basis van de resultaten uit het archeologisch bureauonderzoek wordt bepaald of in het bestemmingsplan regels met betrekking tot archeologie moeten worden opgenomen. De Monumentenwet biedt een tweetal mogelijkheden (artikelen 39-40) die BMA heeft uitgewerkt in de modelregels archeologie.

De bescherming van (verwachte) archeologische waarden in een bestemmingsplan wordt geregeld met een omgevingsvergunning als bedoeld in artikel 2.1 lid 1 van de Wet algemene bepalingen omgevingsrecht. Aan een omgevingsvergunning zijn bouwregels verbonden: die bepalen dat in het belang van de archeologische monumentenzorg de aanvrager van een omgevingsvergunning een archeologisch rapport met selectiebesluit dient te overleggen. Daarnaast kan in het bestemmingsplan worden opgenomen dat een omgevingsvergunning moet worden aangevraagd voor het uitvoeren van aanlegwerkzaamheden.

Aan een omgevingsvergunning kunnen voorschriften worden verbonden. Dit houdt in dat aan de vergunning de verplichting wordt gekoppeld om technische maatregelen tot behoud te treffen, om de archeologische resten op te graven of om de werkzaamheden te laten begeleiden door een archeoloog.

De bouwregels en de omgevingsvergunning voor aanlegwerkzaamheden bevatten daarnaast uitzonderingen die duidelijk maken in welke gevallen archeologisch onderzoek niet nodig is. In Amsterdam gelden elf beleidsvarianten, zoals de uitzondering van archeologisch onderzoek bij bodemingrepen kleiner dan 10.000 m² of ondieper dan de 19de of 20ste eeuwse ophogingen (Appendix: beleidsvarianten). In de praktijk komen per plangebied meestal twee tot zes varianten voor.

2.5 Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie

Voor de uitvoering van archeologisch onderzoek is door het ministerie van OCW de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA) opgesteld. De KNA gaat uit van een gefaseerde aanpak. Er wordt een onderscheid gemaakt tussen een Bureauonderzoek, een Inventariserend Veldonderzoek, een Archeologische Opgraving (AO) en een Archeologische Begeleiding (Appendix: stroomschema).

Het inventariserend veldonderzoek is bedoeld om de resultaten van het bureauonderzoek te toetsen. Het geeft inzicht in de aanwezigheid en toestand van de archeologische overblijfselen in de bodem. Een opgraving wordt uitgevoerd wanneer er sprake is van een vindplaats met waardevolle archeologische resten. Een archeologische begeleiding houdt in dat de bouwgreep onder begeleiding van een archeoloog wordt uitgevoerd. Elke onderzoeksfase wordt afgesloten met een selectiebesluit. Hierin wordt vastgesteld welke delen van een plangebied in aanmerking komen voor verder archeologisch onderzoek of voor bescherming en welke delen van het plangebied worden vrijgegeven.

Voor archeologisch veldonderzoek is een Programma van Eisen (PvE) vereist. Hierin zijn de kwalitatieve randvoorwaarden en onderzoeksvragen voor het werk vastgelegd. Het vormt de basis voor verdere planning en kostenraming. Het laten opstellen ervan behoort tot de verantwoordelijkheid van de initiatiefnemer van het bouwplan.

⁴ BMA, 2005

3 Historisch-topografische en archeologische inventarisatie

3.1 Geomorfologie en bodem

Het huidige natuurlijke landschap in en om Amsterdam is in grote mate bepaald door de landschapsvorming in het Holoceen. Dat is de geologische periode na de laatste IJstijd (vanaf ca. 10.000 v. Chr.). Er heerste toen een gematigd klimaat waarin in enkele duizenden jaren grote pakketten veen groeiden in de kuststreek. Dit Hollandveen bevindt zich in de huidige ondergrond tussen gemiddeld 5 m en 2 m ÷ NAP en loopt plaatselijk door tot 0 m NAP.

Het natuurlijke landschap werd vanwege grootschalige veenontginningen vanaf de 11de eeuw omgevormd tot een veenweidegebied. Aangezien de waterhuishouding een cruciale rol speelde bij de veenontginningen, begon tegelijkertijd de aanleg van het stelsel van (zee)dijken ter bescherming van het nieuwe bouw- en akkerland. Later, in de 17de en 18de eeuw, volgden de droogmakerijen waarbij grote watergebieden in Noord-Holland werden ingepolderd.

3.2 Historie algemeen

De vroegste bewoning van Amsterdam dateert, voor zover nu archeologisch bekend, uit de 12de eeuw. Rond de stad, op vooral de hoger gelegen strandwallen, zijn oudere vindplaatsen aanwezig met bewoningssporen die teruggaan tot in de Bronstijd (ca. 2.000 - 800 v. Chr.).

De oudste bouwsporen, uit de 12de en 13de eeuw, zijn teruggevonden aan de Nieuwendijk / Kalverstraat en de Warmoesstraat/Nes. Met de aanleg van de (Nieuwezijds en Oudezijds) burgwallen in de 14de eeuw startte het proces van stadsvorming. De stad had eerst een aarden omwalling als verdedigingswerk die in het laatste kwart van de 15de eeuw werd vervangen door een stenen stadsmuur. De laatmiddeleeuwse stad was omsloten door de huidige Singel aan de westkant en de Geldersekade en Kloveniersburgwal aan de oostkant. In de periode 1585-1663 groeide de stad explosief door vier stadsuitbreidingen. Ten tijde van de Eerste Uitleg (1585-1586) verplaatste de stadsrand zich naar de huidige Herengracht en de Oudeschans. Bij de Tweede Uitleg (1592-1596) kwamen er vier nieuwe woon- en werkeilanden (Marken, Uilenburg, Rapenburg en Vlooienburg) aan de oostkant van de stad. In 1613 ontstond met de Derde Uitleg aan de westzijde van de stad de woon- en werkbuurten de Jordaan en het eerste deel van de grachtengordel tot aan de Leidsegracht. De vroeg 17de-eeuwse stad werd beschermd door een gebastioneerde aarden wal ontworpen naar de nieuwste fortificatieplannen uit Italië, voorzien van elf bolwerken. Met de Vierde Uitleg van 1663 werd in de Gouden Eeuw het halfcirkelvormige stadsplan van Amsterdam voltooid. Het oostelijk deel van de grachtengordel werd aangelegd over de Amstel en aan het IJ werden de drie oostelijke haveneilanden Kattenburg, Wittenburg, Oostenburg gerealiseerd. De nieuwe bakstenen stadswal (met in totaal 26 bolwerken) volgde met zijn gracht het tracé van de huidige Singelgracht.

De eerste woonwijken buiten de Singelgracht ontstonden naar aanleiding van het uitbreidingsplan Kalff in 1877, gevolgd door een tweede ring na annexatie van grote delen van de gemeenten Nieuwer-Amstel en Sloten in 1896. De 20ste-eeuwse groei van de stad valt uiteen in vier fasen; bebouwing van de Baarsjes, Zuid en West in de jaren twintig en dertig, het door nieuwbouw aaneengroeien van voormalige dijkdorpen in Amsterdam Noord, de wederopbouwijken aan de westzijde van de stad (de Westelijke Tuinsteden) en de bebouwing van de voormalige Bijlmermeer in de jaren zestig en zeventig. Met IJburg borduurt de stad begin 21ste eeuw weer voort op het concept van vier eeuwen tevoren, het creëren van stedelijk areaal in en aan het IJ.

3.3 Historisch-topografische inventarisatie van het plangebied

Voor deze historisch topografische analyse zijn verschillende cartografische bronnen gebruikt, waaronder de kaarten van Van Deventer (1560) en van Mortier, Covens & Zoon (1795), de kadasterkaart uit 1832, de Topografisch Militaire Kaart (1854) en de kaart van Van der Stok (1881).

2 Het plangebied (rood) op de kaart van Jacob van Deventer uit 1560

3.3.1 Ontginning

Het plangebied Singelgrachtgarage Marnix maakte tot het begin van de 17de eeuw deel uit van het plattlandsgebied dat buiten de stad was gelegen. Pas aan het eind van de 19de eeuw zou het een volwaardig onderdeel van de stedelijke bebouwing worden.

Het plangebied is onderdeel van de voormalige Sloterdijker Binnenpolder, het polderland ten westen van Amsterdam dat deel uitmaakte van het Amstelland, het veengebied rond de Amstel. De ontginning van het

veengebied startte in de 11de of 12de eeuw, waarbij de Amstel als ontginningsas werd gebruikt. Haaks op de Amstel werden percelen uitgezet met een onderlinge afstand van 30 tot 100 m. Aan de kopse kant verrezen boerderijen op huisterpen en ontstond de voor het veenlandschap typerende lintbebouwing. De percelen (weren) werden door middel van perceleringssloten gescheiden. Deze sloten dienden om het natte veengebied te ontwateren waardoor geschikt akkerland ontstond. Als bijkomend gevolg van de ontwatering daalde het maaiveld en werd de grond weer natter. Aangezien de akkers bloot kwamen te staan aan overstromingsgevaar werden ter bescherming achter- en zijkaden aangelegd. Ondanks deze maatregelen zette de vernatting van de

percelen zich door.⁵ Daarom bracht men nieuwe stroken veen in cultuur. Bij de verlenging van de kavels schoof ook vaak de bewoning op. De achterkade werd dan als secundaire ontginningsas in gebruik genomen.⁶ Dit zogenaamde slagenlandschap is nog duidelijk te zien op historische kaarten (afb. 3).

De Kostverlorenvaart vormde een natuurlijke barrière en was bepalend voor de lengte van de kavels. Dit is zichtbaar in de oriëntatie van de weren aan de westzijde van deze vaart. Deze volgden de Slotense oriëntatie en stonden haaks op de kavels aan de oostzijde van de Kostverlorenvaart. Deze beide patronen zijn vandaag de dag nog terug te vinden in de straatplannen ten zuiden van de Hugo de Grootgracht en van de Jordaan.

3.3.2 Stadswal

3 Het plangebied (rood omlijnd) op de TMK uit 1854 met de bolwerken Rijkeroord (1) en Slotermeer (2)

In 1613 vond een stadsuitbreiding plaats (de Derde Uitleg) waarbij een nieuw stedelijk gebied aan de westzijde van de stad werd gerealiseerd van de Herengracht tot de huidige Singelgracht. De Singelgracht was een verdedigingsgracht en onderdeel van de nieuwe versterking van de stad die bestond uit een aarden stadswal met 11 bolwerken vanaf het IJ tot aan de tegenwoordige Leidsegracht. Een deel van deze Singelgracht annex stadsverdediging is onderdeel van het plangebied.

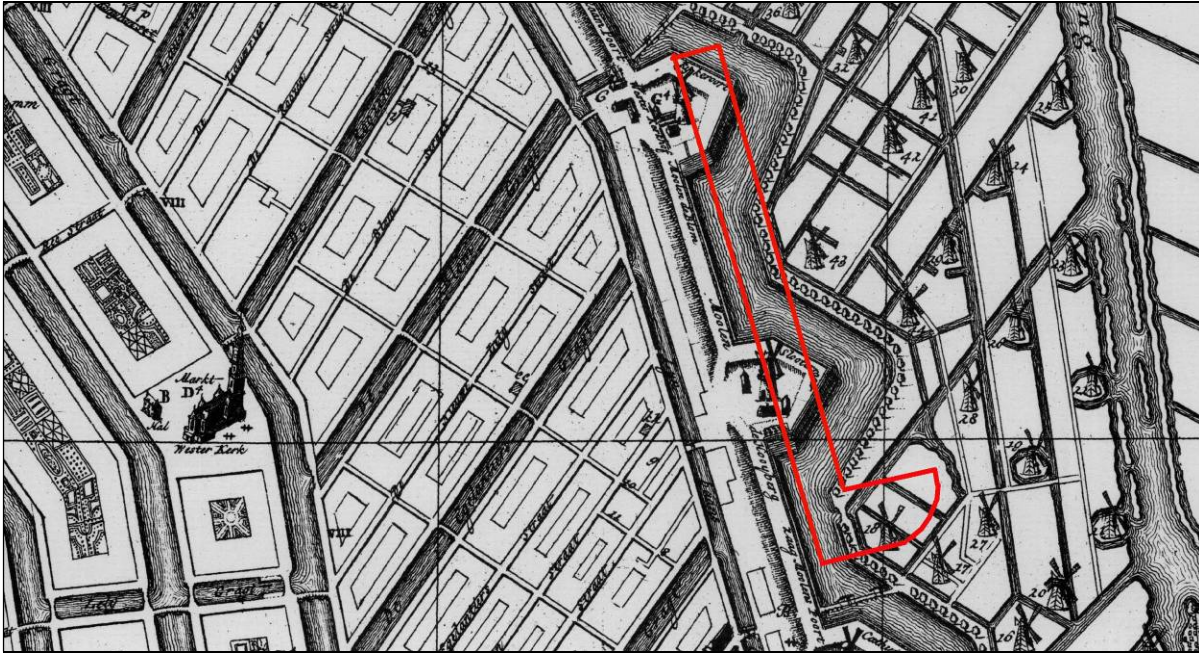
Met de daaropvolgende Vierde Uitleg van 1663 werd de stadswal doorgetrokken over de Amstel naar het oosten. Uiteindelijk kwam zo een stadsverdedigingswerk tot stand met 26 vijfhoekige bolwerken die onderling waren verbonden door wallen. Deze markante halfcirkelvormige ommuring markeerde tot het einde van de 19de eeuw de buitenring van de stad.

Twee van deze bolwerken van de Derde Uitleg, de bolwerken Slotermeer en Rijkeroord, liggen ook binnen het plangebied. De bolwerken hadden een strategische militaire functie en werden benut als standplaats voor windmolens, omdat deze hier, hoog gelegen en aan de rand van de stad, goed wind konden vangen.⁷ Op bolwerk Slotermeer stond de molen Hooiberg, die in 1614 eerst als gortmolen functioneerde, toen van 1682 tot 1856 als moutmolen voor de bierbrouwerijen en tenslotte tot 1871 als korenmolen. Op het bolwerk Rijkeroord werd in 1614 korenmolen de Bloem opgericht.

⁵ Borger 1987, 16-17

⁶ Stol 1993, 29

⁷ Honig 1930, 97

4 Het plangebied (rood omlijnd) op de kaart van Mortier en Covens uit 1795 Het noorden is beneden

3.3.3 Houtzaagmolens

In Amsterdam werd tot in de 16de eeuw vrijwel alleen met handkracht hout gezaagd.⁸ Houtzagers werkten in paren met de lange houtzagen. Dit gebeurde vooral in de Lastage, het scheepsbouwgebied aan de oostzijde van de stad buiten de stadsmuur. Met de introductie van de eerste zaagmolen in 1594 ging de handzagerij in Amsterdam achteruit: het zagen met behulp van een houtzaagmolen was aanzienlijk minder arbeidsintensief en daarom veel goedkoper dan zagen met de hand. Al snel werd in de Zaanstreek en in Waterland met windmolens gezaagd en werd het hout over het IJ naar Amsterdam aangevoerd. Tegen deze concurrentie konden de handzagers niet op en in 1627 werd het handzagersgilde opgegeven.

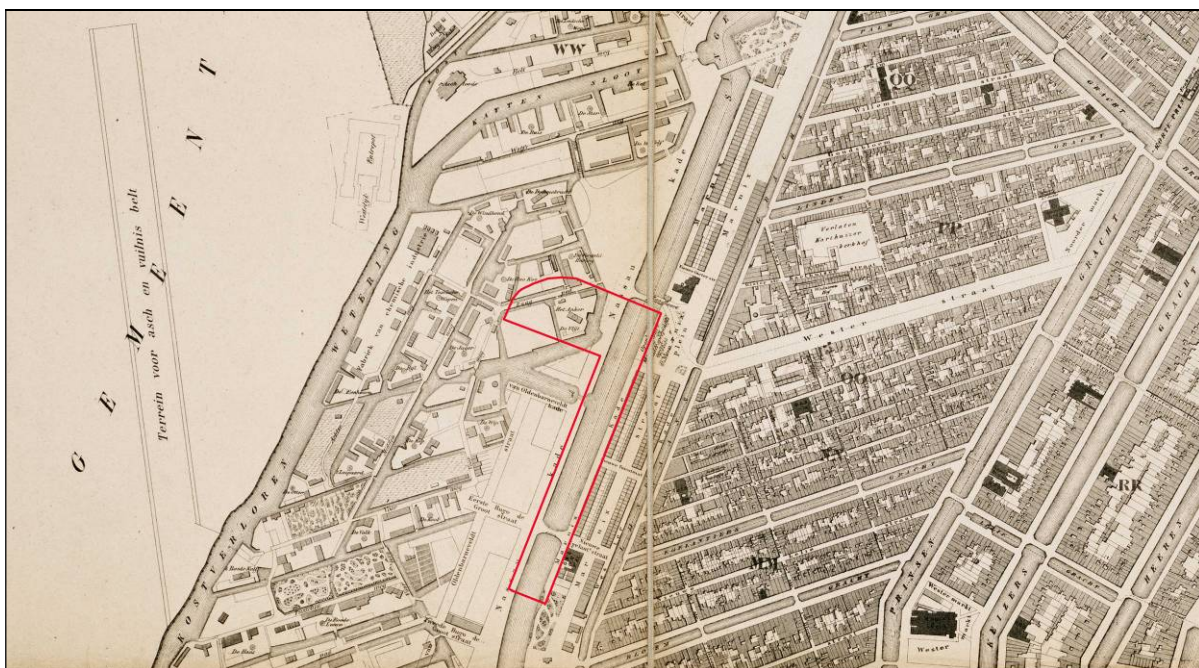

5 Molen Het Anker ter plaatse van het Frederik Hendrikplantsoen (tekening F.W. Zürcher ca 1850-1875 SAA)

⁸ Hoek-Ostende 2001, Inleiding

De florerende scheepvaart in de 17de eeuw en de daaraan gerelateerde behoefte aan scheepshout, was een belangrijke impuls voor de oprichting van een houtzagerscompagnie in 1630. Het stadsbestuur wees de compagnie gunstig gelegen terreinen buiten de stad toe voor de bouw van houtzaagmolens. Tevens werd een verbod op de invoer van gezaagd hout ingesteld. Met name in het westelijke buitengebied, waar de westenwind domineerde, verrezen veel houtzaagmolens. Dit gebied was extra in trek vanwege de vele sloten en vaarten voor het transport van hout. Zo kwam de zone tussen Singelgracht en Kostverlorenvaart ten noorden van de huidige Kinkerstraat grotendeels in handen van de compagnie der houtzaagmolenaars.⁹ Op het deel van het huidige Frederik Hendrikplantsoen, dat binnen het plangebied valt, stonden tot de afbraak in 1884 de molens het Anker en De Vlijt (afb. 4 en 5, 6). Molen het Anker, ook De Walrot genoemd, was waarschijnlijk een 17de-eeuwse molen. Het veel lichtere zaagmolentje De Vlijt was in 1863 gebouwd.¹⁰

3.3.4 Stadsuitbreiding

6 Het plangebied op de kaart van Van der Stok uit 1881

In 1877 werd het stedelijke uitbreidingsplan van ingenieur Kalff goedgekeurd.¹¹ Door de hieropvolgende stadsuitbreiding veranderde het buitenstedelijk landschap drastisch. Het tracé van de Singelgracht tussen de Jordaan en de molenwerven werd versmald en rechtgetrokken door aan de stadkant de strook van de gracht tussen flanken van de bolwerken te dempen¹², de saillanten (uitstekende punten) van de bolwerken te slopen en de bochten om de saillanten te dempen.

De kaart van Van der Stok geeft de situatie in 1881 weer (afb. 6). De bolwerken Slotermeer en Rijkeroord zijn dan al gesloopt.¹³ In het noorden is bolwerk Haarlem nog te zien: nu het Eerste Marnixplantsoen en het enig overgebleven bolwerk. De rij huizen aan de Marnixkade, aan de oostkant van de Singelgracht, staat op de 30 m brede tussen de flanken van de bolwerken aangeplempte strook land. Aan de westkant van de Singelgracht zijn de bochten rond de bolwerken gedempt. Enkele houtzaagmolens zijn al gesloopt en daar staan de eerste straten van de aanstaande

⁹ Hoek-Ostende 2001, Inleiding

¹⁰ Hoek Ostende 2001, 38

¹¹ Heijdra 2001, 43

¹² Gawronski, Jayasena & Veerkamp 2008, afb. 8

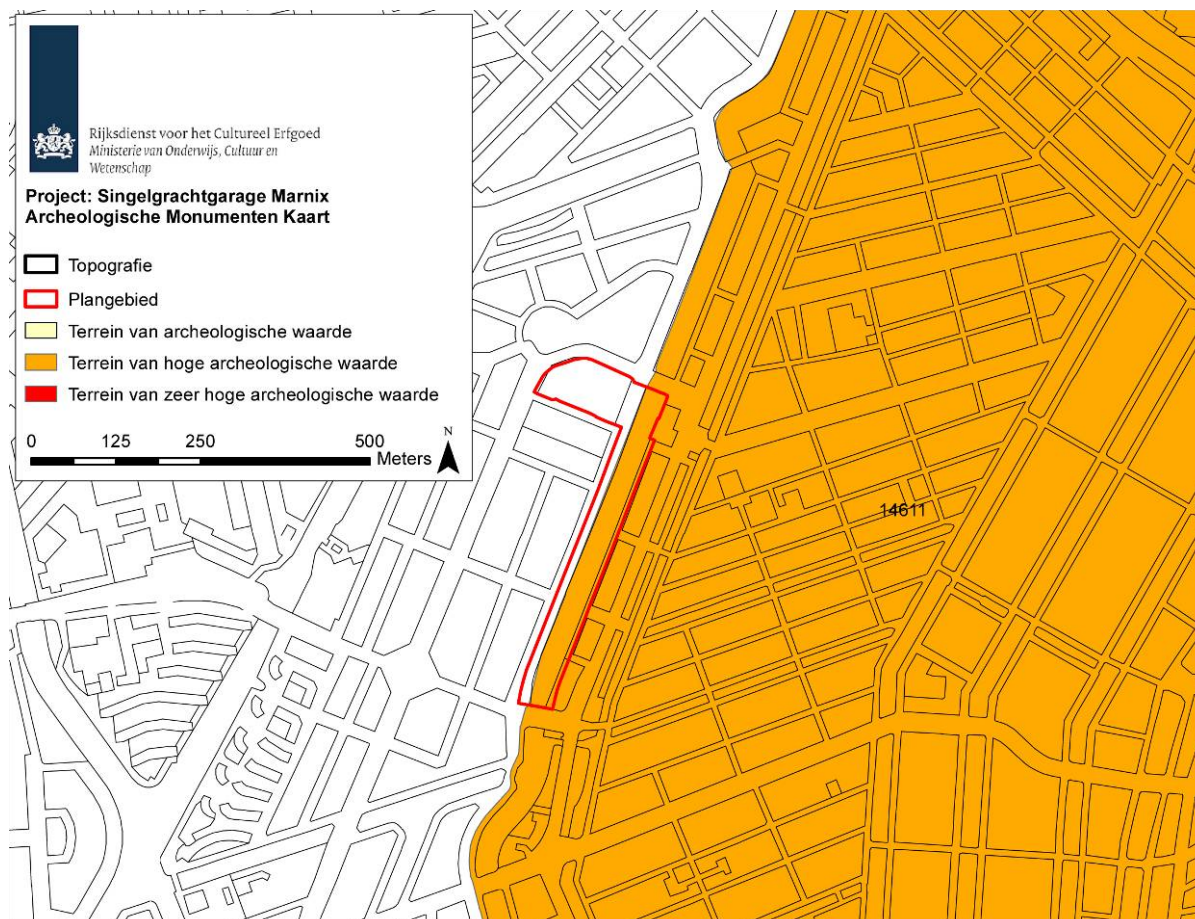
¹³ Korenmolen De Bloem op Rijkeroord werd verplaatst naar de Haarlemmerweg

Prins Hendrikbuurt aangegeven.¹⁴ Tussen 1880 en 1900 werd het gebied tussen de Singelgracht en de Frederik Hendrikstraat bebouwd. Ten behoeve hiervan werden de molens Het Anker en De Vlijt in 1884 gesloopt. De sloten werden gedempt, het polderland werd opgehoogd en het gebied werd bebouwd met hoge bouwblokken en doorsneden door nieuwe wegen. De molenwerf van Het Anker en De Vlijt bleef echter als Prins Hendrikplantsoen onbebouwd.

3.4 Archeologische inventarisatie van het plangebied

3.4.1 Archeologische Monumenten Kaart (AMK) en Cultuur Historische Waardenkaart (CHW)

Op de Archeologische Monumenten Kaart en de provinciale Cultuur Historische Waardenkaart valt het plangebied deels in een zone met een archeologische waardering (afb. 7). Het verwachtingsbeeld van de AMK is algemeen van aard en dient in het kader van de planvorming nader te worden uitgewerkt. Een inhoudelijke en ruimtelijke specificatie van de archeologische verwachtingen volgt uit de historisch topografische analyse hierboven.

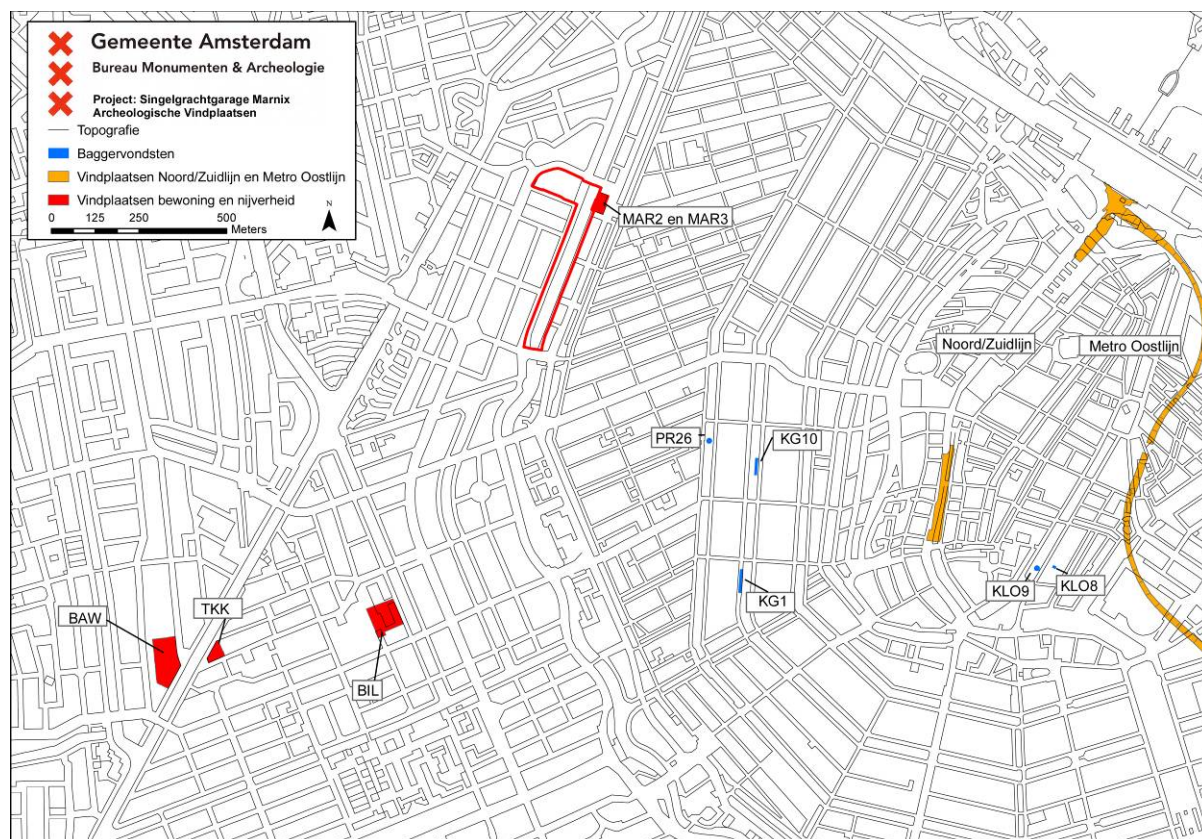

7 Het plangebied Singelgrachtgarage Marnix (rood omlijnd) op de Archeologische Monumenten Kaart (AMK, Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, juli 2010). De Cultuurhistorische waardenkaart van de Provincie Noord-Holland (CHW) komt overeen met het AMK-kaartbeeld

¹⁴ De Van Oldenbarneveldtkade is tegen 1920 gedempt en heette daarna Van Oldenbarneveldtplein

3.4.2 Vindplaatsen in de omgeving van het plangebied

In het plangebied is tot op heden geen archeologisch veldonderzoek uitgevoerd. Wel zijn op een aantal vergelijkbare locaties waarnemingen en/of een archeologische opgraving gedaan (afb. 8 en Appendix II). De vondsten en structuren die op deze vindplaatsen werden gedocumenteerd zijn een graadmeter voor het archeologisch potentieel van het plangebied. De relevante vindplaatsen worden hieronder kort beschreven.

8 Overzicht van de relevante vindplaatsen in verband met de archeologische verwachting van het plangebied

a. Waterbodems

Metro-Oostlijn

De eerste keer dat op grote schaal systematisch archeologische vondsten uit de waterbodem van de historische binnenstad werden verzameld was bij de aanleg van de metro Oostlijn in 1972-1977. Tijdens het afzinken van caissons in het open Havenfront bij het Kamperhoofd en aan de voet van de Schreierstoren is de grond die van de waterbodem werd opgezogen gezeefd. Dit leverde grote hoeveelheden vondsten op uit de vroege geschiedenis van Amsterdam. De voorwerpen hadden een nauw verband met de historische stadsmuur en de haven, want de collectie bevatte scheepsgereedschap (breeuwbeitels, dissels, hamers, drevels, bijlen en teerkwasten) en veel wapentuig (waaronder lansen, pieken en een zgn. stormhoed, afb. 15).

Noord/Zuidlijn

Het tracé van de Noord/Zuidlijn volgt nagenoeg de bestaande infrastructuur, waaronder waterwegen zoals de Amstel, met het Damrak als monding aan het IJ en het Rokin als stadsrivier. Bij de aanleg van de caisson voor de startschacht bij de Nieuwebrug in het Damrak is 24.000 m³ Damrakbodem verwijderd waarvan 8.500 m³ behoorde tot de vulling van de historische rivierbedding waaruit met de zeef circa 450.000 vondsten zijn geborgen. Het onderzoek op het Rokin betrof een machinale

ontgraving waarbij de volledige rivierbedding tot 12 m – NAP archeologisch is onderzocht. Dit vondstcomplex omvat bijna 200.000 vondsten uit 14.000 m³ riviervulling.¹⁵

Baggervondsten

De archeologische waarde van de waterbodems van de Amsterdamse grachten is daarnaast gebaseerd op vondsten die bij recente baggerwerkzaamheden en kadeherstelprojecten aan het licht kwamen. In de middeleeuwse binnenstad zijn meer dan 50 van dergelijke vindplaatsen bekend, in de omliggende grachtengordel uit de 17de eeuw bedraagt het aantal vindplaatsen 40. De vondsten varieerden van allerhande huisraad (lepels, serviesgoed) tot productieafval van onder andere pottenbakkers.

Prinsengracht (PR26)

Bij baggerwerkzaamheden in 1968 in de Prinsengracht ten zuiden van de Reesluis kwam een concentratie van enkele tientallen stroopkannen van roodbakkerd aardewerk tevoorschijn.¹⁶ Hieronder bevonden zich misbaksels, zodat deze stort geïnterpreteerd kon worden als het productieafval van een pottenbakker. Het voorkomen van pottenbakkersafval in de Prinsengracht is goed te verklaren. In de 15de en 16de eeuw waren de meeste pottenbakkers gevestigd tussen de Nieuwezijds Voorburg- en Achterburgwal. In 1597 werden deze brandgevaarlijke bedrijven gedwongen zich buiten de stadswallen te vestigen. De meeste bedrijven kwamen vanaf die tijd aan de westzijde van de stad te liggen, in de latere Jordaan. Ook buiten de Sint Antonies- en Regulierspoort, op de Overtoom en aan de Amstel vestigden zich enkele pottenbakkers.

Kloveniersburgwal 111-113 (KLO8, KLO9)

Naast pottenbakkersafval is op enkele plaatsen in de stad de materiële neerslag van de 17de-eeuwse Amsterdamse glasindustrie aangetroffen. Langs de kade van Kloveniersburgwal 111-113 is in 2000 productieafval opgegraven dat met grote zekerheid is toe te schrijven aan de glasfabriek van Jan Hendriksz Soop, dat in het eerste kwart van de 17de eeuw gevestigd was op 105-109.¹⁷

Keizersgracht t/o 412-432 (KG1)

Bij de aanleg van een diepriool is bij de kade van Keizersgracht 412-432 een afvalstort van glazen kralen geborgen. Dit materiaal is mogelijk in verband te brengen met het nabijgelegen 17de-eeuwse glashuis van Abraham van Tongerlo.

Keizersgracht 263-273 (KG10)

In de grachtvulling tegen de kadewand van Keizersgracht 263-273 is in 1981 een afvalstort van een glasblazer aangetroffen. Waarschijnlijk is dit het productieafval van het op de oever gevestigde 17de-eeuwse glashuis De Twee Rozen.

De baggervondsten tonen aan dat er niet alleen sprake is van een enorme variatie aan vondsten, maar ook dat de vondsten (ook het kwetsbare organische materiaal) door de zuurstofarme omstandigheden in de bagger vaak van uitzonderlijke kwaliteit zijn. Dit vondstmateriaal verschaft belangrijke informatie over de geschiedenis en topografie van Amsterdam en zijn een onmiskenbare graadmeter voor het potentieel van het nog aanwezige bodemarchief.

b. Bewoning en nijverheid

¹⁵ Gawronski, Kranendonk en Maas 2008, 32-33

¹⁶ Heidinga 1969, 174-185

¹⁷ Veerkamp 2002, 15

Tweede Kostverlorenkade 105-109 (TKK)

In 2006 is door BMA bij veldonderzoek gedaan in een voormalige ambachtelijke zone langs oostzijde van de Kostverlorenvaart een bedrijfsgebouw gedocumenteerd waarvan het langshout onder de bakstenen sokkel gefundeerd was op omgekeerde ingegraven halve tonnen.¹⁸

Baarsjesweg 199 (BAW)

In 2005 zijn door BMA bij een inventariserend veldonderzoek op het voormalige RIVA-terrein aan de westzijde van de Kostverlorenvaart een bakstenen muur en plavuizen vloer van 18de-eeuwse bebouwing gedocumenteerd.¹⁹

Bilderdijkkade 50-56, 458-458 (BIL)

In 2006 is door BMA onderzoek gedaan op het Kwakerseiland waar in de 17de eeuw 12 houtzaagmolens met een stelsel van vaarten en balkhavens werden aangelegd. De aanwezigheid van een van de balkhavens werd vastgesteld en de projectie van de historische kaarten kon worden bijgesteld.²⁰

c. Verdedigingswerken

Stadswal Derde Uitleg (MAR1)

In 2004 is door BMA een waarneming gedaan bij funderingsonderzoek aan de westelijke zijgevel van een perceel aan de Marnixstraat 202 (MAR1). Hier bevond zich onder de fundering van de huidige bebouwing een 2 m dikke zware muur, die parallel aan de Marnixstraat liep. Het muurrestant behoort tot de verbouwde stadswal van de Derde Uitleg ten zuidoosten van het bolwerk Rijk.

Stadswal Derde Uitleg (MAR2)

In 2004 zijn aan het Marnixplein (MAR2) de restanten van de stadswal tussen de bolwerken Karthuizer en Slotermeer gedocumenteerd.²¹ Het wallichaam was opgeworpen met materiaal dat was vrijgekomen bij het graven van de gracht: een mengsel van klei en veenbrokken. Tegen de aarden wal stond een fragment van de bakstenen schildmuur die was toegevoegd bij de versterking van de vestingwerken in het Rampjaar 1672.

9 muurresten en fundering van de bakstenen schildmuur tegen de aarden wal van de Derde Uitleg tussen de bolwerken Karthuizer en slotermeer (MAR2)

¹⁹ Gawronski 2007, 19

¹⁹ Gawronski 2006, 13

²⁰ Gawronski 2007, 13

²¹ Gawronski, Jayasena & Veerkamp 2008 (a), 6-14

3.4.3 Bodemopbouw

Wat de bodemopbouw van het plangebied betreft, moet onderscheid worden gemaakt tussen het Frederik Hendrikplantsoen en de (deels voormalige) Singelgracht.

Ter plaatse van het Frederik Hendrikplantsoen, de plaats van de voormalige molenwerf, ligt het maaiveld op 0,5 tot 1 m + NAP, d.w.z. 2 à 2,5 m boven het oorspronkelijke polderpeil (ca. 2 m ÷ NAP). Op basis hiervan kan er vanuit gegaan worden dat eventuele archeologische sporen of vondsten in dit deel van het plangebied op minimaal 2 m onder het huidige maaiveld liggen.

Ten aanzien van de archeologische kwaliteit van de waterbodem ter hoogte van het plangebied Garage Marnix / Westerpark dient rekening te worden gehouden met verstoringen door de sloop van de bolwerken, het gedeeltelijk aanplempen van de vestinggracht in de 19de eeuw en de (sub)recente baggerwerkzaamheden in de huidige gracht. Uit het onderzoek ter hoogte van het Marnixbad blijkt dat de grootste trefkans voor archeologische vondsten geldt voor het gebied langs de voormalige oever aan de stadszijde langs de vestingwerken. De vestinggracht was van origine veel breder dan de huidige Singelgracht. Het plangebied ligt in het middengedeelte van deze voormalige gracht en doorsnijdt derhalve niet de oorspronkelijke 17de-/19de-eeuwse oeverzone van de gracht.

De Singelgracht maakt deel uit van de doorgaande vaarroutes in Amsterdam. De vaardiepte dient om die reden ter plaatse op 2,40 m gehandhaafd te worden (gemeten vanaf de waterspiegel op 0,50 m ÷ NAP). De aanslibbing in de gracht wordt gemiddeld om de tien jaar weggebaggerd. Dit betekent dat de archeologische neerslag in de waterbodem is verwijderd tot een niveau van 2,40 m onder de waterspiegel (dit komt overeen met ca. 3,00 m ÷ NAP).²² Wel kan in de diepere delen van de waterbodem nog verzonken archeologisch materiaal uit de gebruikperiode van de stadsgracht van de 17de tot de 19de eeuw bewaard zijn.

3.5 Conclusie: verwachtingsmodel

Op basis van bovenstaande inventarisatie zijn binnen het noordwestelijk deel van het plangebied materiële overblijfselen te verwachten die samenhangen met ontginning en landgebruik vanaf de 11de- of 12de eeuw en het gebruik als molenwerf van de 17de- tot eind 19de eeuw. Er kunnen in het gebied verkavelingsloten of losse vondsten verwacht worden. De archeologische sporen van landgebruik en losse vondsten vertonen in de regel een wijde verspreiding en een lage trefkans. De sporen van de molenwerf hebben een sterke onderlinge samenhang en een hoge dichtheid, waardoor de archeologische verwachting hoog is. Ten aanzien van de archeologische kwaliteit van de ondergrond van dit deel van het plangebied moet worden opgemerkt dat geen bebouwing heeft plaatsgevonden die eventuele archeologische sporen had kunnen aantasten: na de sloop van de molens in 1884 is het terrein onbebouwd gebleven.

In de eind 19de eeuw aangelegde kades aan beide zijden van de Singelgracht zijn sporen te verwachten van de bolwerken Slotermeer en Rijkeroord. Deze sporen hebben een sterke onderlinge samenhang en een hoge dichtheid, waardoor de archeologische verwachting hoog is.

In de (voormalige) Singelgracht kunnen de archeologische overblijfselen bestaan uit losse vondsten en afval dat in de bodem verzonken is: deze sporen vertonen in de regel een wijde verspreiding en een lage trefkans.

²² Bron: Waternet.

4 Archeologische verwachtingskaart

Op basis van de historisch-topografische inventarisatie (hoofdstuk 3) zijn binnen het plangebied Singelgrachtgarage Marnix voornamelijk materiële overblijfselen te verwachten die samenhangen met de ontginnings- en gebruiksgeschiedenis van de 11de/12de tot in de 20ste eeuw. Dit leidt tot een verwachtingskaart van archeologische materiële neerslag voor het plangebied.

Archeologische verwachtingszones op basis van cultuurhistorische informatie

Het plangebied kent vier verwachtingszones:

Begrenzing plangebied

Zone A: Molenwerf

Archeologische verwachting: hoog

De materiële neerslag betreft sporen van landgebruik en losse vondsten vanaf de 11de eeuw en van het gebruik als molenwerf van begin 17de tot eind 19de eeuw. Met name de laatste sporen hebben een sterke onderlinge samenhang en een hoge dichtheid. De archeologische verwachting is hoog.

Zone B: Bolwerken Slotermeer en Rijkeroord

Archeologische verwachting: geen/hoog

Eind 19de eeuw zijn de saillantten van de bolwerken ter plaatse van de huidige Singelgracht tot en met de fundering gesloopt (tot een diepte van 3,00 m ÷ NAP). De archeologische verwachting is negatief.

Ter plaatse van de eind 19de eeuwse kades zijn waarschijnlijk nog wel delen van de bolwerken aanwezig. Deze sporen hebben een sterke onderlinge samenhang en een hoge dichtheid. De archeologische verwachting is hoog.

Zone C: Aanplemping 1880

Archeologische verwachting: laag

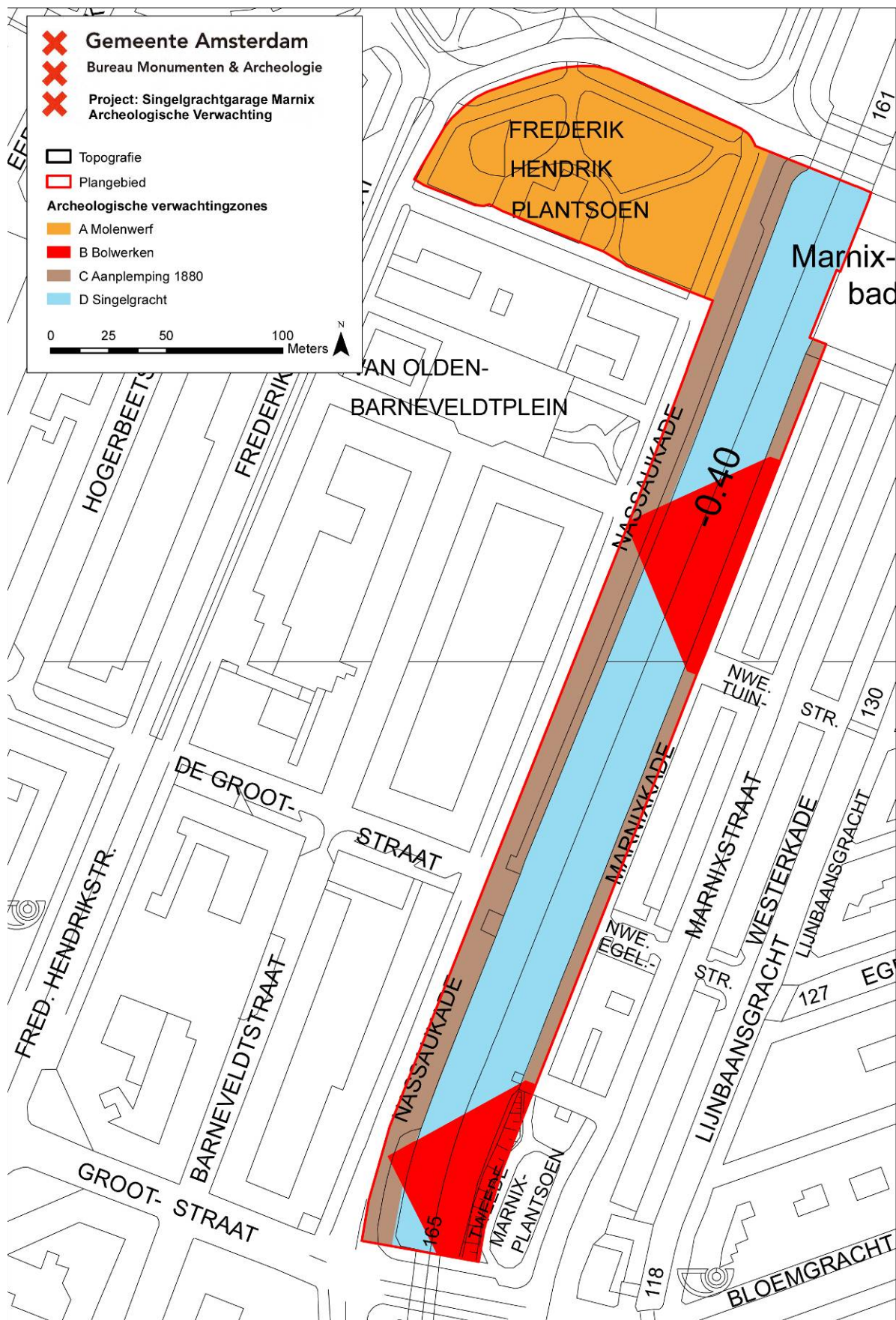
Achter de huidige kademuren zijn losse vondsten en afval te verwachten dat eind 19de eeuw als aanplemping in de voormalige vestinggracht is aangebracht. Vanwege hun wijde verspreiding is de archeologische verwachting laag. Onder de aanplempingen bevindt zich de oorspronkelijke bodem van de Singelgracht, waarin losse vondsten en afval kunnen zijn weggezonden. Vondstdeposities in grachten kennen vooral langs de oevers een hoge concentratie. De oorspronkelijke vestinggracht was breder dan de huidige Singelgracht. Het plangebied valt buiten de oeverzones van deze vestinggracht. Grachtvondsten hebben een wijde verspreiding, de archeologische verwachting is laag.

Zone D: Singelgracht

Archeologische verwachting: laag

In het tracé van de gracht zijn losse vondsten en afval te verwachten die in de (voormalige) bedding zijn weggezonden. Vondstdeposities in grachten kennen vooral langs de oevers een hoge concentratie. Het plangebied valt buiten de oeverzones van de voormalige vestinggracht. Grachtvondsten hebben een wijde verspreiding. Daarnaast is er kans op versterking vanwege baggerwerk in het recente verleden. De archeologische verwachting is laag.

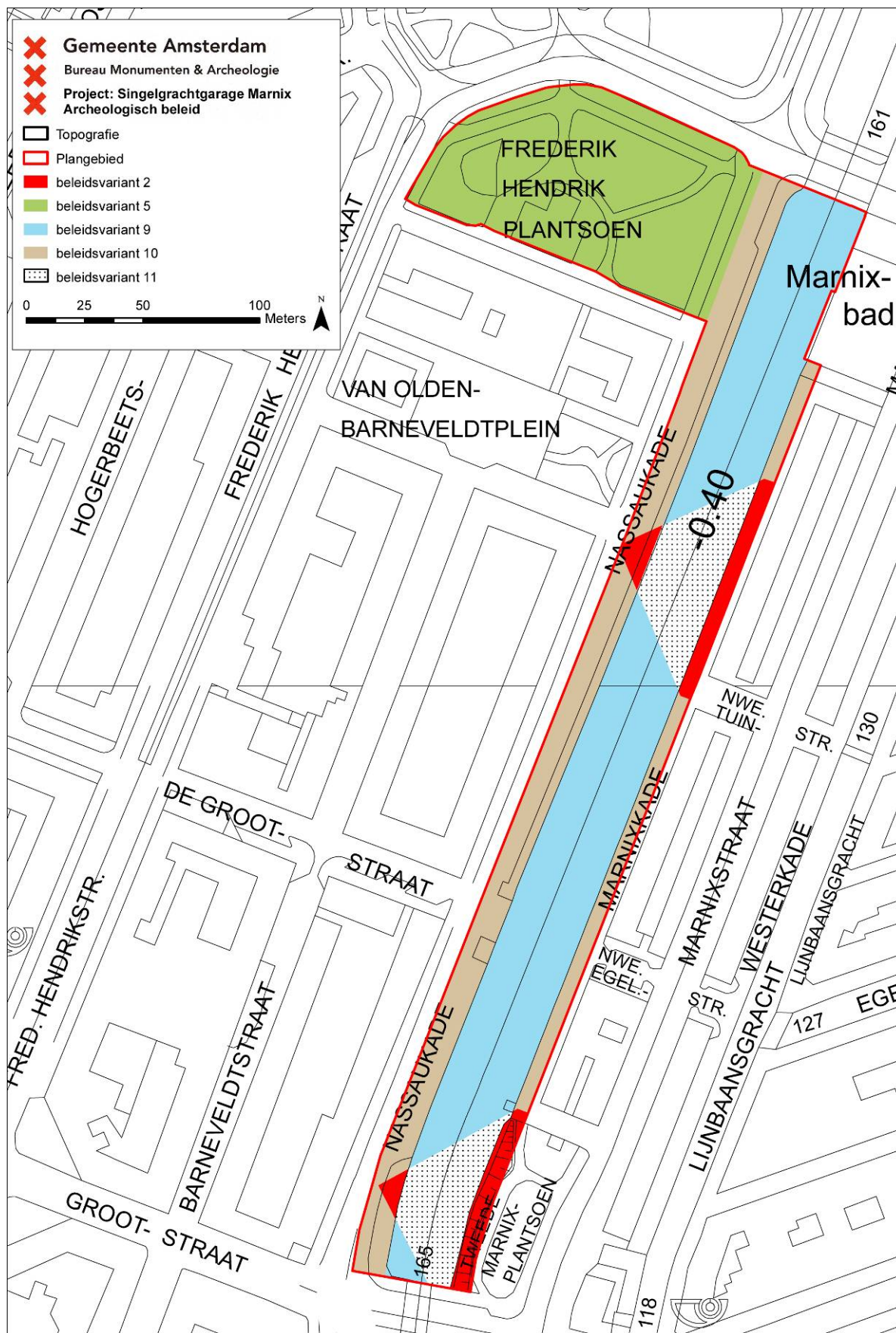
5 Archeologische beleidskaart

De archeologische beleidskaart van het plangebied Singelgrachtgarage Marnix is bedoeld als een ruimtelijk schema van de maatregelen die nodig zijn voor de zorg voor het archeologische erfgoed binnen bepaalde zones of locaties in het plangebied. De verwachtingen worden gekoppeld aan de huidige toestand van het terrein en mogelijk opgetreden bodemverstoringen. De clustering van de verwachtingszones resulteert in een beleidskaart met daarop vijf zones met bijbehorende specifieke beleidsmaatregelen (appendix: beleidsvarianten)

Archeologische Beleidszones op basis van de archeologische verwachtingszones

- Begrenzing plangebied
- **Beleidsvariant 2: (verwachtingszone B, deels)**
Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij bodemingrepen kleiner dan 50 m² of minder diep dan 0,5 m.
- **Beleidsvariant 5: (verwachtingszone A)**
Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij bodemingrepen kleiner dan 500 m² of minder diep dan 2,5 m.
- **Beleidsvariant 9: (verwachtingszone D)**
Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij ingrepen in de grachtbodem kleiner dan 2500 m².
- **Beleidsvariant 10: (verwachtingszone C)**
Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij ingrepen in de (oorspronkelijke) grachtbodem kleiner dan 10.000 m².
- **Beleidsvariant 11: (verwachtingszone B, deels)**
Voor dit deel van het plangebied geldt een negatieve verwachting vanwege de hoge mate van verstoring. Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij alle bodemingrepen.

Voor het gehele plangebied geldt dat ook in geval geen archeologisch veldonderzoek vereist is en er toch archeologische overblijfselen ouder dan 50 jaar bij bouwwerkzaamheden aangetroffen worden, deze bij de gemeente aangemeld worden, zodat in gezamenlijk overleg met de opdrachtgever maatregelen getroffen worden tot documentatie en berging van de vondsten.

Conclusie

Het voorliggende bureauonderzoek naar archeologische waarden is uitgevoerd voor het plangebied Singelgrachtgarage Marnix. De mogelijkheid dat in de grond aanwezige archeologische waarden worden verstoord is afhankelijk van de grootte en de diepte van het te verstoren oppervlak bij toekomstige bouwgrepen.

Aan de hand van de archeologische verwachtingen (p. 19-20) is een beleidskaart (p. 21-22) opgesteld waarin vijf beleidszones worden onderscheiden.

Voor de eerste beleidszone (**verwachtingszone B, deels**) geldt een uitzondering van archeologisch veldonderzoek bij bodemingrepen kleiner dan 50 m² of minder diep dan 0,5 m.

Voor de tweede beleidszone (**verwachtingszone A**) geldt een uitzondering van archeologisch veldonderzoek bij bodemingrepen kleiner dan 500 m² of minder diep dan 2,5 m.

Voor de derde beleidszone (**verwachtingszone D**) geldt een uitzondering van archeologisch veldonderzoek bij ingrepen in de waterbodem kleiner dan 2500 m².

Voor de vierde beleidszone (**verwachtingszone C**) geldt een uitzondering van archeologisch veldonderzoek bij ingrepen in de oorspronkelijke waterbodem kleiner dan 10.000 m².

Voor de vijfde beleidszone (**verwachtingszone B, deels**) geldt een uitzondering van archeologisch veldonderzoek bij elke bodemingreep.

Voor de uitvoering van elk archeologisch veldwerk, zoals een Archeologische Begeleiding (AB), een Inventariserend Veldonderzoek (IVO) of een Archeologische Opgraving (AO), is een archeologisch Programma van Eisen (PvE) vereist. Hierin zijn de kwalitatieve randvoorwaarden en onderzoeksvragen voor het werk vastgelegd. Het vormt de basis voor verdere planning en kostenraming. Het PvE is onderdeel van de bouwprocedure. Het laten opstellen ervan behoort tot de verantwoordelijkheid van de initiatiefnemer van het bouwplan.

Voor het gehele plangebied geldt de wettelijke meldingsplicht. Dit houdt in dat ook in geval geen archeologisch vervolgonderzoek is vereist en toch bodemvondsten ouder dan 50 jaar worden aangetroffen dit aan Bureau Monumenten en Archeologie gemeld wordt zodat in gezamenlijk overleg met de opdrachtgever maatregelen getroffen worden tot documentatie en berging van de vondsten.

Bronnen

Digitale bronnen

Archeologisch Informatiesysteem (ARCHIS): <http://www.archis.nl/archisii/html/index.html>
Cultuur Historische Waardenkaart provincie Noord-Holland: <http://chw.noord-holland.nl>
Stadsarchief Amsterdam (SAA): <http://beeldbank.amsterdam.nl/www.molendatabase.org>

Literatuur

BMA, *Ruimte voor Geschiedenis. Beleidsnota Monumenten en Archeologie* Amsterdam 2005-2010, Amsterdam 2005
Borger, G.J., 'Ontgonnen, bedijkt, bebouwd. De agrarische voorgeschiedenis van het stedelijk gebied,' in: Heinemeijer, W.F. & Wagenaar, M.F., *Amsterdam in kaarten. Verandering van de stad in vier eeuwen cartografie*, Antwerpen 1987, 16-17
Gawronski, J., 'Amsterdam: Bilderdijskade', *Holland. Archeologische Kroniek Holland* 2006, jrg. 39, 2007,13
Gawronski, J., 'Amsterdam: Tweede Kostverlorenkade', *Holland. Archeologische Kroniek Holland* 2006, Hilversum 2007, 19
Gawronski, J., Kranendonk, P en Maas, J., 'Chaos of geschiedenis. Archeologie van de Amstel', *Monumenten en Archeologie* 7, Amsterdam 2008, 25-41
Gawronski, J., R. Jayasena & J. Veerkamp, *Profiel van de 17de-eeuwse stadswal. Archeologische begeleiding Marnixplein (2004)*, (BMA AAR 29) Amsterdam 2008
Heidinga, H.A.: 'Aardewerkvondst uit Prinsengracht. Misbaksels van Amsterdammertjes', *Ons Amsterdam* 21 (1969), 174-185
Heijdra, T., *De victorie begint in Oud-West*, Alkmaar 2001
Hoek Ostende, J.H., *De molens van Amsterdam in oude ansichten*, deel 2, Zaltbommel 2001
Honing, G.J.: 'De Molens van Amsterdam (de invloed van de molens op het industriële leven in de Gouden Eeuw)', in: *Amstelodamum*, jaarboek 27, 1930, 95-101
Provincie Noord-Holland, *Leidraad Landschap en Cultuurhistorie Noord-Holland. Ontwikkelen met Ruimtelijke Kwaliteit*. Haarlem 2010
Stol, T., *Wassend water, dalend land. Geschiedenis van Nederland en het water*, Utrecht/Antwerpen 1993
Veerkamp, J., 'Amsterdam: Kloveniersburgwal', *Holland. Archeologische Kroniek Holland* 2001, Hilversum 2002,15

Appendix I: beleidsvarianten, stroomschema

Het archeologisch beleid wordt als maatwerk voor een bepaald plangebied in Amsterdam vastgesteld aan de hand van elf varianten, die een afweging bieden op basis van de aard van de verwachting in combinatie met de specifieke (oppervlakte/diepte) bodemingreep.

- 1: Gebieden met bekende archeologische waarden. Aangezien hier met zekerheid archeologische overblijfselen aanwezig zijn, is bij elke bodemingreep ongeachte het oppervlak of de diepte archeologisch onderzoek noodzakelijk.
- 2: Bebouwde gebieden met een hoge archeologische verwachting binnen het historische centrum van Amsterdam (tot en met de Vierde Uitleg: binnen de Singelgracht). Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij bodemingrepen kleiner dan 50 m² of minder dan 0,5 m onder maaiveld.
- 3: Gebieden met een hoge archeologische verwachting langs nog aanwezige historisch infrastructurele assen / in een historische woonkern buiten het historische centrum van Amsterdam. Deze gebieden zijn onbebouwd of de bebouwing dateert van vóór de 19de eeuw. Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij bodemingrepen kleiner dan 100 m² of minder dan 0,5 m onder maaiveld.
- 4: Bebouwde gebieden met een hoge archeologische verwachting langs nog in het landschap zichtbare historisch infrastructurele assen / in historische woonkern buiten het historische centrum van Amsterdam. De bebouwing dateert uit het einde van de 19de eeuw. Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij bodemingrepen kleiner dan 100 m² of ondieper dan de 19de en 20ste eeuwse ophogingen.
- 5: Bebouwde gebieden met een hoge archeologische verwachting langs voormalige (overbouwde of opgehoogde) historisch infrastructurele assen / in een historische woonkern buiten het historische centrum van Amsterdam. De bebouwing of ophoging dateert uit de 20ste eeuw. Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij bodemingrepen kleiner dan 500 m² of ondieper dan de 20ste eeuwse ophogingen.
- 6: Onbebouwde gebieden met een lage archeologische verwachting in de landelijke periferie van Amsterdam. Hier liggen archeologische vondsten dicht aan het oppervlak, zodat relevante archeologische lagen kunnen zijn opgenomen in de bouwvoor. De bouwvoor heeft gemiddeld een diepte van 0,3 – 0,5 m waaronder een eerste sporenvak zichtbaar wordt. Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij bodemingrepen kleiner dan 10.000 m² of minder dan 0,5 m onder maaiveld.
- 7: Bebouwde gebieden met een lage archeologische verwachting binnen het historische centrum van Amsterdam (tot en met de Vierde Uitleg: binnen de Singelgracht). De bebouwing dateert uit het einde van de 19de en de 20ste eeuw. Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij bodemingrepen kleiner dan 10.000 m² of ondieper dan de 19de en 20ste eeuwse ophogingen.
- 8: Terreinen met een hoge archeologische verwachting die als vaarweg in gebruik zijn binnen het historische centrum van Amsterdam (tot en met de Vierde Uitleg: binnen de Singelgracht). Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij ingrepen in de waterbodem kleiner dan 500 m².
- 9: Gebieden met een lage archeologische verwachting die als vaarweg in gebruik zijn binnen en buiten het historische centrum van Amsterdam. Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt

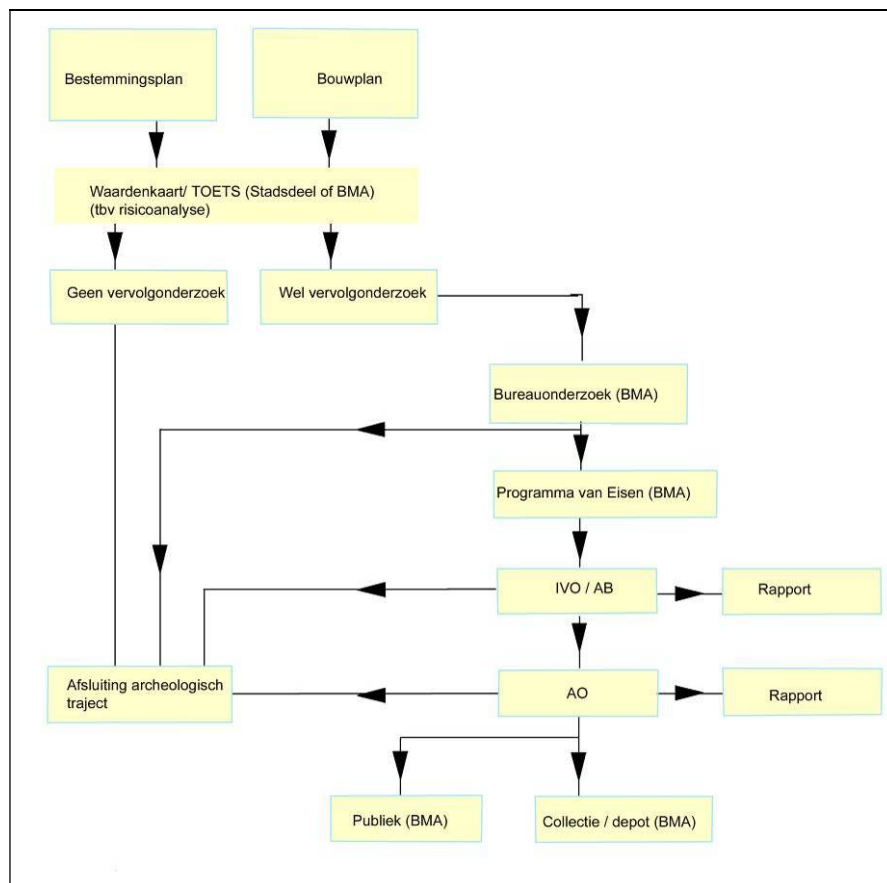
bij ingrepen in de waterbodem binnen het historisch centrum kleiner dan 2.500 m² en buiten het historisch centrum kleiner dan 10.000 m².

- 10: Gebieden met een lage archeologische verwachting die onder water liggen, of die onder water gelegen hebben en ingepolderd zijn of opgespoten zijn. Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij ingrepen kleiner dan 10.000 m² of in de oorspronkelijke waterbodem of in het oorspronkelijke maaiveld.

- 11: Gebieden zonder archeologische overblijfselen omdat hier al archeologisch onderzoek of grootschalig grondverzet heeft plaatsgevonden voor bijv. zware funderingen, kelders, tunnels e.d. en gebieden in de voormalige landelijke periferie van Amsterdam buiten de Singelgracht met een lage archeologische verwachting die bovendien opgehoogd, onderheid en bebouwd zijn aan het einde van de 19de en in de 20ste eeuw. Hier geldt een vrijstelling van archeologisch onderzoek.

Gebieden waar al archeologisch onderzoek heeft plaatsgevonden zijn wel indirect van belang voor archeologische planning omdat ze aanwijzingen geven voor de eventuele aanwezigheid van archeologische resten in omliggende gebieden.

Voor de beleidsvarianten, 4, 5 en 7 tot en met 10 geldt dat het dieptecriterium op de uiteindelijke beleidskaart nader wordt gespecificeerd.

Stroomschema archeologie BMA

Appendix II: vindplaatsen

Topocode	Locatie	Jaar onderzoek
<u>Waterbodems</u>		
M..	Metro-Oostlijn	1972-1978
NZ..	Noord/Zuidlijn	2003-
PR26	Prinsengracht/Reesluis	1968
KLO8, KLO9	Kloveniersburgwal	2000/2001
KG1	Keizersgracht t.o. 412-432	1974
KG10	Keizersgracht t.o. 263-273	1981
<u>Bewoning en nijverheid</u>		
TKK	Tweede Kostverlorenkade 105-109	2006
BAW	Baarsjesweg 199	2005
BIL	Bilderdijkkade 50-56, 458-458	2006
<u>Verdedigingswerken</u>		
MAR1	Marnixstraat 202	2004
MAR2	Marnixplein 1	2004

Colofon

Archeologisch Bureauonderzoek 11-034

Voor akkoord controle proces en waardestelling:

Hoofd afdeling Archeologie BMA
Prof. dr. J.H.G. Gawronski

Datum: 24-06-2011
Status: definitief
Redactie: prof. dr. J. Gawronski
Tekst: dr. J. Euwe, drs. L. de Leeuw
Cartografie: drs. L. de Leeuw, dr. J. Euwe

© Bureau Monumenten & Archeologie, Gemeente Amsterdam, 2011
Postbus 10718, 1001 ES Amsterdam, 020-2514900

Niets uit deze uitgave mag worden veeleenvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op enigerlei andere wijze, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van BMA. BMA aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit de toepassing van de adviezen of het gebruik van de resultaten van dit onderzoek.